

نقش ایرانیان در ترویج عزاداری در شبه قاره هندوستان

حیدر رضا ضابط

گروه تاریخ بنیاد پژوهش‌های اسلامی

درآمد

شاید بتوان گفت در طول تاریخ اسلام تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اعتقادی در ایران تأثیری محسوس در میان مسلمانان شبه قاره هند داشته است. در این بین، واقعه جانسوز کربلا و شهادت امام حسین علیه السلام و یاران و فرزندان آن حضرت و اسارت بازماندگان آن خاندان مطهر نقطه عطفی در تاریخ محسوب می‌شود، به طوری که نه تنها دل شیعیان و ایرانیان، بلکه قلوب تمام مسلمین از جمله

مسلمانان هند را داغدار کرد.

پس از حادثه کربلا عشق ایرانیان به اهل بیت اطهار علیهم السلام زیاد گردید. در قیام مختار برای انتقام از قاتلان شهدای کربلا شمار زیادی از موالی ایرانی از مختار حمایت کردند.^۱ قیام ایرانیان علیه بنی امیه به رهبری ابومسلم خراسانی به سقوط این سلسله انجامید. امام رضا علیه السلام در دوران اقامت خود در خراسان برای اهتمام به ذکر مصیبت شهدای کربلا کوشش فراوان نمودند.^۲ در تاریخ دوران اسلامی ایران جنبشها و دولتهای شیعه مانند دولتهای علوی طبرستان، سلسله آل بسویه، اسپهبدیه، آل حسنویه، کاکوئیان، سربداران، حکومت سادات مرعشی، کیانیان و صفویه اهتمام خاصی به عزاداری شهیدان کربلا داشتند. از سال ۲۵۰ ق به بعد سنتهای عزاداری مانند مرثیه خوانی، نوحه خوانی، سینه زنی و پوشش لباس مشکی در ایام سوگواری در میان ایرانیان رایج شد و برگزاری این سنتها در قرنهای بعدی مستحکم گردید. تشیع در قرنهای هفتم و هشتم هجری به سرعت راه قوت را پیمود و در ایام سوگواری، ساختن و خواندن اشعاری در مرثیه شهیدان کربلا در این دوره‌ها به اوج خود رسید.^۳

مردم هند از صدر اسلام با اهل بیت اطهار علیهم السلام رابطه‌ای نزدیک داشتند. در زمان

۱- محمد مهدی شمس الدین، ثورة الحسين، ص ۲۷۴.

۲- عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۲-۲۳.

۳- ذبیح الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ج ۳، ص ۱۸۳.

خلافت امام علی بن ابی طالب علیه السلام برای اولین بار نیروهای مسلمان از مرزهای سند گذشتند و پس از تسخیر سیستان، نظام اداری آن را بازسازی نمودند. بخشی از مردم «جات» (Jat) در منطقه سند، ارادتی عمیق به امام علی علیه السلام داشتند و عشق ایشان به اهل بیت اطهار علیهم السلام در عقایدشان ریشه دوانده بود.^۱

در زمان حکومت بنی امیه مردم از سند و ملتان به ملاقات ائمه اطهار علیهم السلام می رفتند و با روش و مسلک آنان آشنا می شدند. در اوائل دوران حکومت بنی عباس با بازداشت و حبس ائمه اطهار علیهم السلام ارتباط رهبران شیعه شبه قاره هند با ایشان قطع گردید و شیعیان سند و ملتان به دست حکمرانان بنی عباس قتل عام شدند.

با حضور محمود غزنوی در غرب هند از سال ۴۰۱ ق / ۱۰۱۱-۱۰۱۰ م مسلمانان در داخل شبه قاره نفوذ نمودند. سلسله غوریان غلبه تدریجی بر هند را آغاز کردند و آنان از ۵۷۱ تا ۵۸۸ ق / ۱۱۷۵ تا ۱۱۹۲ م، اوج، مولتان، پیشاور و دهلی را تسخیر کردند و در سال ۶۳۰ ق / ۱۲۰۶ م یکی از فرماندهان غوری به نام قطب الدین آییک، فاتح دهلی، خود را مستقل خواند و نخستین سلسله از مجموعه حکومتی را بنیاد نهاد که با نام پادشاهیهای هند (۹۳۳-۶۰۳ ق / ۱۵۲۶-۱۲۰۶ م) شهرت یافت.

بیشتر مسلمانان هند، اهل سنت و پیرو فقه امام ابو حنیفه بودند، ولی به سادات و فرزندان

رسول اکرم صلی الله علیه و آله توجه خاصی داشتند و همواره شهادت مظلومانه امام حسین علیه السلام در طول تاریخ هند، احساسات اهل سنت را نسبت به اهل بیت اطهار علیهم السلام برانگیخته و باعث به وجود آمدن علاقه آنان به برگزاری مراسم عزاداری شهیدان گریلا شده و این وضعیت از قرن ششم، به صورت یک جریان طبیعی در جامعه اهل سنت رواج داشته است.

پس از بیان این مقدمه، در اینجا نگاهی خواهیم داشت به نقش ایرانیان و عواملی که در ترویج سنت عزاداری در شبه قاره هند به ویژه پس از قرن ششم مؤثر بوده است.

مسلمانان که اکثریت آنان مهاجران ایرانی بودند از خراسان وارد شبه قاره شدند و عقاید، افکار و سنتهای موجود در خراسان در طول تاریخ در سراسر شبه قاره مخصوصاً در بخش شمالی آن تأثیر فراوانی داشته است

الف - نقش مهاجران ایرانی

در ترویج عزاداری

خراسان همیشه به عنوان دروازه ایران به شبه قاره هند محسوب می شده است. مسلمانان که

۱- ابن اثیر، الکامل، ج ۳، ص ۴۶-۴۵؛ منهاج، سراج جوزجانی، طبقات ناصری، کلکته، ۱۸۶۴ م، ص ۲۹.

گسترده مذهبی را آغاز کردند که تأثیری عمیق در

**علمای مهاجر شیعه ایرانی از قرن
ششم با انگیزه تبلیغ و ترویج تشیع
در هند فعالیتهای گسترده مذهبی را
آغاز کردند که تأثیری عمیق در
ترویج عزاداری شهیدان کربلا در
هند داشته است**

ترویج عزاداری شهیدان کربلا در هند داشته است. در این دوران یک شخص فاضل از ایران به نام ملا محمد علی مقیم کهمبات (Khambhat) گجرات که به عنوان «پیر پرواز» معروف بود، در میان تجار هندی این منطقه تشیع اثنا عشری را ترویج نمود.^۱ در این زمان علاوه بر تجار هند و گجرات، راجه (حاکم) سند به نام رای جئی سنگه (Rai Jai Singh) که از طبقه راجپوت (Rajput) بود تشیع را پذیرفت و این امر به ترویج سنتهای عزاداری در منطقه گجرات و راجستان انجامید.

تعداد زیادی از شیعیان اثنا عشری در این دوران هم از ایران به هند مهاجرت کرده بودند و

۱- منهاج سراج جوزجانی در سال ۶۵۸ ق طبقات ناصری را تألیف نمود.

۲- طبقات ناصری، ص ۱۷۵-۱۷۴ و ۲۴۹.

۳- صمصام الدوله شاهنواز خان، متأثر الامراء، طبع جامعه آسیایی بنگال (Asiatic Society Bengal)، ۱۸۸۸ م، ج ۱، ص ۲۴۰.

اکثریت آنان مهاجران ایرانی بودند از خراسان وارد شبه قاره شدند و عقاید، افکار و سنتهای موجود در خراسان در طول تاریخ در سراسر شبه قاره مخصوصاً در بخش شمالی آن تأثیر فراوانی داشته است.

حاکمیت مسلمانان در دهلی در زمان زمامداری علاءالدین خلجی (۷۱۶-۶۹۶ ق / ۱۳۱۶-۱۲۹۶ م)، جایگاه گذشته خود را به عنوان امپراتوری باز یافت و اقتدار آن تا گجرات (Gujrat)، راجستان (Rajasthan) و برخی نواحی جنوب هند گسترش پیدا کرد. در این دوران علماء، شعرا، هنرمندان و فرماندهان ارتش از ایران به هند مهاجرت می کردند و در امپراتوری مسلمانان شبه قاره صاحب منصب و مقام می گردیدند. ایرانیان مهاجر، چه شیعه و چه اهل سنت، در قرنهای ششم و هفتم هجری مراسم عزاداری شهیدان کربلا را همراه مردم هند در مساجد، پادگانهای نظامی و در مجامع عمومی برگزار می نمودند. در این دوران ذکر مصائب شهیدان کربلا هم جزء تذکیر (خطبه های مذهبی) مسلمانان بوده است. جوزجانی مؤلف طبقات ناصری، تذکیرهایی را که در مراسم مختلف عزاداری شهیدان کربلا در پادگانهای نظامی ارائه می گردید، شرح داده، می نویسد که این خطبه ها در ذکر مصائب سیدالشهدا (علیه السلام) توسط علمای اهل سنت ایراد می گردید.^۲

علمای مهاجر شیعه ایرانی از قرن ششم با انگیزه تبلیغ و ترویج تشیع در هند فعالیتهای

همراه خود آثار و تألیفاتی از علامه حلی و دیگر علمای شیعه را که در زمان سلطان اولجایتو خدابنده (۷۱۳-۷۰۳ ق / ۱۳۱۷-۱۳۰۴ م) به رشته تحریر درآمده بود و نیز آثار علمای متقدمین را با خود به هندوستان بردند و برای ترویج تشیع کوششهای فراوانی نمودند و این باعث برگزاری مراسم مذهبی شیعه مانند عزاداری شهیدان در این زمان گردید.

یکی از کتابهایی که تأثیر بسزایی در ترویج عزاداری و نحوه برگزاری آن در ایران صفوی و به تبع آن در هند داشته است، کتاب روضه الشهداء ملا حسین واعظ کاشفی است. در حکومت سلطان محمد بن تغلق (۷۵۲-۷۲۵ ق / ۱۳۵۱-۱۳۲۵ م) مهاجرت سادات شیعه از ایران و آسیای مرکزی به هند صورت گرفت و آنها مورد حمایت سلطان قرار گرفتند و این امر به افزایش مهاجرت ایرانیان به شمال هند انجامید. در این دوران سلطان محمد بن تغلق پایتخت خود را از دهلی به دولت آباد در جنوب هند منتقل نمود و از این رو مراسم عزاداری شهیدان کربلا توسط شیعیان که بیشتر آنان مهاجران ایرانی بودند، برای اولین بار در جنوب هند هم رایج گردید.^۱

برای جلوگیری از نفوذ تشیع در هند، به دستور فیروز شاه تغلق (۷۹۰-۷۵۲ ق / ۱۳۸۸-۱۳۵۱ م) حاکم متعصب سنی در دهلی، تعداد زیادی از شیعیان هند دستگیر و رهبران آنان اعدام و بقیه به سختی مجازات شدند. حتی

اجساد اعدام شده آنان در خیابانهای شهرهای هند به نمایش درآمده، کتابهای شیعیان در انتظار عمومی سوزانده شد و از برگزاری مراسم عزاداری جلوگیری گردید و بدین سان فیروز شاه کوشید که تشیع را از هند ریشه کن نماید.^۲

عالم برجسته سید علی همدانی که در کشمیر به «شاه همدان» معروف است در سال ۷۷۴ ق / ۱۳۷۲ م همراه هفتصد تن از سادات شیعه و ایرانی برای تبلیغ اسلام وارد کشمیر شد و اکثریت مطلق جمعیت کشمیر که بت پرست بودند به دست سید علی همدانی به اسلام مشرف شدند. فرهنگ و صنایع ایرانی به وسیله سید علی همدانی در کشمیر رواج پیدا کرد و وی زبان فارسی را در ناحیه کشمیر گسترش بی سابقه داد و از این رو کشمیر به عنوان «ایران صغیر» هم معروف می‌باشد.

میر شمس الدین عراقی یکی از علمای برجسته شیعه و ایرانی توسط شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۰۸ ق / ۱۵۰۲ م از خراسان به منطقه لداخ (Ladakh) اعزام شد و اکثریت جمعیت این منطقه را که بودائی بودند شیعه نمود که تاکنون هم اکثریت منطقه لداخ و بلتستان را شیعیان تشکیل می‌دهند. در دوران حکومت صفوی در ایران، شیعیان لداخ و بلتستان به نام دوازده امام علیهم‌السلام و سلاطین صفوی ایران خطبه

1- Rizvi, S.A.A: Isna Ashari Shi'is in India, Vol II, P. 292.

۲- فتوحات فیروزشاهی، علی گره: ۱۹۵۴ م، ص ۶.

می خواندند.^۱

قلندریه، حیدریه و جوالاقلی اکثراً از مهاجران ایرانی بودند، به ترتیب تاریخی موجود جانشینان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اعتقاد داشتند و به دوازده امام علیهم السلام نیز ارادت می ورزیدند.

در قرن هفتم هجری سلسله صوفیان قلندریه، حیدریه و جوالاقلی با تبلیغات خود در سراسر شبه قاره هند عشق آتشین به امام علی و اهل بیت اطهار علیهم السلام را ترویج نمودند

در قرن هفتم هجری سلسله صوفیان قلندریه، حیدریه و جوالاقلی با تبلیغات خود در سراسر شبه قاره هند عشق آتشین به امام علی و اهل بیت اطهار علیهم السلام را ترویج نمودند و خانقاههای آنها در شمال هند به پایگاههایی برای عرض ارادت به اهل بیت اطهار علیهم السلام تبدیل گردید. صوفیان قلندریه در میان مردم با شور خاصی مصائب شهیدان کربلا را بیان می نمودند و روش زندگی جذاب آنها باعث گردید که مراسم عزاداری در روستاها بین غیر مسلمانان رواج یابد. سرودهای آنها در مدح امام علی و اهل بیت اطهار علیهم السلام در زبانهای محلی شبه قاره باعث شد

بعد از ورود میر سید علی همدانی و نفوذ میردان وی در سراسر کشمیر، مسلمانان به اهل بیت اطهار علیهم السلام ارادت خاصی یافتند و در روز عاشورا در مساجد و خانقاهها نسبت به شهدای کربلا ادای احترام می کردند، ولی بعد از ورود میر شمس الدین عراقی و تشکیل حکومت شیعه چک در کشمیر در سال ۹۶۸ ق / ۱۵۶۱ م مراسم عزاداری به سبک سنتهای عزاداری متداول در ایران عصر صفوی در کشمیر و لداخ رایج گردید. امروز شیعیان ۹۰ درصد جمعیت لداخ و ۲۵ درصد جمعیت کشمیر را تشکیل می دهند و مراسم عزاداری را مطابق سنتهای دیرینه که از دوران صفوی در این منطقه رایج گردیده، با شکوه خاصی برگزار می نمایند.

ب - نقش صوفیان ایرانی

در ترویج عزاداری

با آغاز مهاجرت گسترده صوفیان از ایران و ماوراءالنهر در قرن هفتم هجری به هند، در سراسر هند شبکه وسیع خانقاه و حسینیه توسط آنها تأسیس گردید^۲ و درهای آن بر روی پیروان همه ادیان در هند گشوده شد و این رسم و سنت تاکنون نیز به قوت خود باقی است. یکی از ویژگیهای برجسته صوفیان یاد شده ترویج محبت اهل بیت اطهار علیهم السلام مخصوصاً برگزاری مراسم عزاداری شهیدان کربلا بود. صوفیان از سلسله های چشتیه، سهروردیه، کبرویه،

۱- گلش ابراهیمی (تاریخ فرشته)، ج ۱، ص ۳۳۷.

۲- برنی، تاریخ فیروزشاهی، ص ۳۴۸-۳۵۱.

3- Isna' Ashari Shi'is in India, Vol II, pp.

291-292.

که عشق مردم هند نسبت به امام علی (ع) و مخصوصاً شهیدان کربلا برانگیخته شود. عشق آتشین به امام علی (ع) و شهیدان کربلا یکی از ویژگیهای تصوف هندی می‌باشد.

در سراسر شبه قاره هند مراسم عزاداری از یکم تا دوازدهم محرم با شکوه تمام برگزار می‌شد و با برگزاری اربعین حسینی در روز ۲۰ صفر به پایان می‌رسید. در قرن دوازدهم قمری سلاطین شیعه اوده در شمال هند مراسم عزاداری را تا روز هشتم ربیع‌الاول ادامه دادند که هنوز هم مراسم عزاداری در شبه قاره در شب اول محرم آغاز می‌شود و در شامگاه هشتم ربیع‌الاول به پایان می‌رسد.

از قرن هفتم هجری قمری صوفیان مهاجر ایرانی در هند برای ترویج عزاداری امام حسین (ع)، سنتهای سوگواری را با حرفه‌ها و اصناف مختلف ارتباط عملی دادند و بدین سان پیشه‌ورانی که در تهیه اسباب و وسائل عزاداری فعالیت می‌کردند، خود را عملاً در عزاداری سهم می‌دانستند. صوفیان مرکز برگزاری عزاداری (حسینیه) را «امام باره» که تلفیق الفاظ «امام» با «باره» (یعنی محل) می‌باشد نامگذاری کردند. از این لحاظ حسینیه را در شبه قاره «امام باره» می‌نامند و این امر باعث جذب غیر مسلمانان به این مراکز عزاداری شد. در پاکستان نیز در دهه‌های گذشته امام باره را «امام بارگاه» نامیده‌اند.

صوفیان مهاجر ایرانی سنتی را که در قرن

هفتم در هند رایج کردند «عَلَم» امام حسین (ع) بود که به عنوان یادگار شهدای کربلا در امام باره و حسینیه‌های هند در ایام عزاداری نصب می‌گردد. امروزه نیز در امام باره‌های متعلق به صوفیان در هند در دهه اول ماه محرم عَلَم نصب می‌گردد و مجالس عزاداری منعقد می‌شود. در مجلس شب اول ماه محرم فضائل رسول اکرم (ص) بیان می‌گردد و در مجالس عزاداری دیگر شبها فضائل و مصائب اهل بیت اطهار (ع) و شهیدان کربلا بیان می‌شود.

در قرنهای هفتم و هشتم هجری قمری رهبران سلسله‌های صوفیان که اکثراً مهاجران ایرانی بودند عزاداری امام حسین (ع) را برپا می‌کردند؛ چنان که در ملفوظات و کتب تذکره صوفیان هند بیان شده است.

برپایی هیأت عزاداری و نصب عَلَم در هند به سبک ایران برای اولین بار توسط سید محمد اشرف جهانگیر سمنانی (م ۸۴۰ ق) رایج گردید. امروزه نصب و حمل عَلَم جزء مراسم عزاداری در هند شده است. سید محمد اشرف وابسته به سلسله چشتیه بود و در سال ۷۸۴ ق وارد هند شد و این سلسله را در دوره وسطای گنگ (Ganges) ترویج نمود. لطایف اشرفی ارادت صوفیان نسبت به شهیدان کربلا را بیان می‌کند. سید محمد اشرف جهانگیر سمنانی مراسم

۱- سید محمد عزیز الدین حسین، هندوستان میل عزاداری امام حسین (ع) کی ابتدا، ماهنامه الجواد، بنارس، شماره آوریل و می ۱۹۹۸ م، ص ۲۰.

عزاداری روز عاشورا را حتی در حال مسافرت هم برگزار می نمود. وی هشتم تا دهم محرم را به ریاضت می پرداخت و در این ایام زیر علم می نشست.

در دهه اول ماه محرم سید محمد اشرف سمنانی در مسجد جامع جونپور اقامت می نمود و مراسم عزاداری شهیدان کربلا را برگزار می کرد. در این ایام علم در این مسجد نصب می گردید و علما، دانشمندان و عموم مردم در این مسجد به علم مبارک ادای احترام می کردند.^۱

ج - نقش سرداران صفوی

در ترویج عزاداری

ظهیر الدین بابر بنیانگذار حکومت گورکانیان در هند بود. وی در ماه رجب سال ۹۳۲ ق / آوریل ۱۵۲۶ م، حاکم افغانی در هند به نام ابراهیم لودهی را در پانی پت (Panipat) شکست داد. فرماندهان معروف شیعه و ایرانی به نامهای سلیمان آقا و خواجگی اسد، وی را در تسخیر هند یاری نمودند و سلسله سلاطین مغول (گورکانیان) در سال ۹۳۲ ق تأسیس گردید که تا سال ۱۲۷۴ ق / ۱۸۵۸ م ادامه داشت. امپراتور بابر در سال ۹۱۷ ق مذهب شیعه را پذیرفت؛ چرا که مورد حمایت فرماندهان شیعه و ایرانی قرار گرفته بود و روابط نزدیک بابر با شاه طهماسب صفوی باعث شد که شیعیان در شمال هند آزادی بیشتری را برای برگزاری مراسم دینی خود مخصوصاً برگزاری مراسم عزاداری

شهیدان کربلا به دست آورند و از این رو همراهان بابر که شیعه و ایرانی بودند، در ایام محرم مراسم عزاداری را به سبک سنتهای رایج در ایران برگزار می کردند.^۲

پسر ارشد و جانشین بابر، ناصرالدین محمد همایون در سال ۹۴۷ ق / ۱۵۴۰ م در جنگ با دشمن قدرتمندش «شیر شاه افغانی» شکست خورد و از هند گریخت و از شاه طهماسب صفوی درخواست کمک کرد. همایون در قزوین در حضور شاه طهماسب تشیع خود را رسماً اعلان نمود.^۳ شاه طهماسب دوازده هزار اسب سوار در اختیار همایون نهاد که به یاد اسامی دوازده امام علیهم السلام، ملک سوروئی وی یعنی هندوستان را برای او فتح نمایند.^۴ همایون هم با کمک فرماندهان و سربازان ایرانی صفوی توانست در چهارم ماه رمضان ۹۶۲ ق / ژوئیه ۱۵۵۵ م دوباره پیروزمندانه به دهلی وارد شود.^۵ بعد از این پیروزی نظامی و نفوذ فرماندهان نظامی شیعی و ایرانی، تشیع به سرعت در شبه قاره هند گسترش یافت. در دوران حکومت

۱- لطایف اشرفی، ج ۲، ص ۲۶۸.

2- History of Isna Ashari Shi'is in India, Vol II, p. 296.

۳- عبدالقادر بدایونی، منتخب التواریخ، کلکته، ۶۹-۱۸۶۴ م، ج ۱، ص ۴۴۵.

۴- تذکره همایون و اکبر، ص ۵۵-۵۱؛ اکبرنامه، ج ۱، ص ۲۲۴-۲۲۱.

5- The Cambridge History of Islam, Vol 2A, pp. 40-41.

و او تصمیم داشت این عَلم گرانها را به حرم مطهر امام رضا علیه السلام ارسال نماید.^۱

د - نقش سلاطین ایرانی از نیشابور

در ترویج عزاداری

چندی پس از سرنگونی حکومت‌های شیعه و ایرانی قطب شاهیان و عادلشاهیان در سال ۱۰۹۸ ق توسط امپراتور اورنگ زیب گورکانی، حکومت شیعه دیگری در شمال هند به نام پادشاهی اوده به دست یک ایرانی از نیشابور خراسان تأسیس گردید که پایتخت آن، نخست شهر فیض آباد و سپس لکهنو بود. میر محمد

با شکوه‌ترین حسینیه در شبه قاره هند توسط نواب آصف الدوله در سال ۱۷۹۲ م به قیمت ۵ میلیون روپیه احداث گردید که به نام امام باره بزرگ آصف الدوله معروف است

امین موسوی نیشابوری در سال ۱۱۴۵ ق / ۱۷۳۲ م پادشاهی اوده را بنیان نهاد. آصف الدوله در سال ۱۱۸۸ ق / ۱۷۷۵ م پایتخت خود را فیض آباد به لکهنو منتقل نمود و با کوششهای

همایون مراسم عزاداری در سراسر قلمرو وی در شبه قاره هند با شکوه برگزار می‌گردید و حتی چنانچه در روز عاشورا جنگی رخ می‌داد، سربازان در همان میدان جنگ در مصائب امام حسین علیه السلام به مرثیه خوانی و سینه زنی می‌پرداختند و بر مظلومیت امام می‌گریستند.^۱

در لشکر همایون تعداد زیادی از ایرانیان قزلباش حضور داشتند که در مراسم عزاداری با ارادت خاصی شرکت می‌کردند. ایرانیان قزلباش که در آن دوران نفوذ بسیاری در حکومت گورکانیان به دست آورده بودند بر برگزاری با شکوه مراسم عزاداری تأکید داشتند. آنها سنتهای عزاداری دوران سلسله صفوی را در ایران به شبه قاره هند وارد کردند و در توسعه و ترویج عزاداری در این شبه قاره نقش حیاتی ایفا نمودند.

همایون در سیزدهم ربیع الاول ۹۶۳ ق در گذشت. پسر او جلال الدین محمد اکبر به جای او نشست و بیرام خان ایرانی و شیعه اثناعشری، مربی، سرپرست و نایب السلطنه حکومت گورکانیان در هند گردید.^۲ در این دوران تشیع رونق بیشتری یافت و شیعیان در این زمان مراسم عزاداری را آشکارا برگزار می‌کردند.^۳

در دوران حکومت امپراتور اکبر عَلم‌های یادبود شهیدان کربلا از هند به آستان قدس رضوی در مشهد مقدس ارسال می‌گردید. درباره بیرام خام آمده است که او عَلمی را ساخته بود که در آن مروارید و جواهرات دیگر به کار رفته بود

۱- منتخب الثواریخ، ص ۱۳۰.

۲- عبدالباقی نهاوندی، مآثر رحیمی، کلکته، ۱۹۲۴ م، ج ۱، ص ۶۴-۶۵.

۳- منتخب الثواریخ، ج ۱، ص ۴۸۱.

4- Isna' Ashari Shi'is in India, Vol II, p 297.

حاکمان شیعه و ایرانی از نیشابور خراسان شهر لکهنو مرکز عزاداری با شکوه در شبه قاره هند گردید.

با شکوه‌ترین حسینیه در شبه قاره هند توسط نواب آصف الدوله در سال ۱۷۹۲ م به قیمت ۵ میلیون روپیه احداث گردید که به نام امام باره بزرگ آصف الدوله معروف است. در زمان حکومت حاکمان شیعه و ایرانی اوده، شهر لکهنو مرکز تشیع در هند گردید و بناهای مذهبی بی‌شماری در این شهر در این دوران احداث شد. در دوره فرمانروایی آنها قوانین شیعی به عنوان قوانین رسمی محاکم شرع گردید. در سال ۱۲۷۳ ق / ۱۸۵۶ م در اولین جنگ استقلال هند حکومت شیعی اوده در شمال هند توسط ارتش استعماری بریتانیا اشغال گردید، اما فرهنگ شیعه در لکهنو به حیات و شکوفایی خود ادامه داد و حوزه‌های علمیه شیعی در این شهر تاکنون فعال می‌باشند و طلاب علوم دینی را تربیت می‌نمایند.

در دوران حکومت سلاطین شیعه و ایرانی اوده شبیه بارگاههای ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، با همان عظمت و شکل واقعی در این شهر ساخته شد. همچنین در این شهر محلهایی به نام «کربلا» توسط آنها احداث گردید. در شبه قاره هند و پاکستان «کربلا» به محلهایی گفته می‌شود که در روز عاشورا مراسم راهپیمایی عزاداری به آنجا ختم می‌شود و عزاداران «تعزیه» (شبیه بارگاه امام

حسین (علیهم‌السلام) که با چوب و کاغذ ساخته می‌شود و در هند و پاکستان آن را تعزیه می‌نامند) را در این محل دفن می‌نمایند. شبیه بارگاههای ائمه اطهار (علیهم‌السلام) که در حجم و شکل واقعی آن در شهر لکهنو احداث گردیده‌اند به قرار زیر می‌باشند:

(۱) روضه مبارک امام رضا (علیهم‌السلام).

(۲) روضه عسکرین (شبیه روضه امام علی النقی و امام حسن عسکری (علیهم‌السلام) در سامراء عراق).

(۳) روضه امام حسین (علیهم‌السلام). در شهر لکهنو، هفت شبیه روضه امام حسین (علیهم‌السلام) ساخته شده است.

(۴) روضه کاظمین (شبیه بارگاه امام موسی کاظم و امام جواد (علیهم‌السلام) در کاظمین عراق).

(۵) روضه حضرت عباس (علیهم‌السلام). در این شهر پنج شبیه روضه حضرت عباس ساخته شده است.

(۶) روضه حضرت زینب (علیها‌السلام).

(۷) بارگاه دو طفلان مسلم.

(۸) روضه امام علی (علیهم‌السلام). در شهر لکهنو، دو شبیه روضه امام علی (علیهم‌السلام) احداث شده است.

(۹) روضه فاطمین. این شبیه روضه حضرت فاطمه زهرا (علیها‌السلام) در مدینه منوره قبل از انهدام توسط وهابیان می‌باشد.

شهر تاریخی لکهنو به دلیل وجود حسینیه‌های بزرگ و شبیه بارگاههای ائمه اطهار (علیهم‌السلام) شهرت جهانی دارد.

دستاوردهای اسلام و نهضت حسینی

در شبه قاره هند

اگر با دقت به دوران حکومت یک هزار ساله مسلمانان در تاریخ هند بنگریم، درمی یابیم که آنها به زور مردم هند را به اسلام دعوت نکردند. در طول تاریخ ظهور اسلام در شبه قاره هند، مردم این مناطق با تبلیغات گسترده و رفتار انسانی علما و صوفیان که بیشتر از ایران به هند مهاجرت کرده بودند، اسلام را پذیرفتند و جمعیت پانصد میلیونی مسلمان در کشورهای مختلف شبه قاره برآیند زحمات و کوششهای مخلصانه علما و صوفیان مهاجر از ایران می باشد.

در طول تاریخ جنوب هند اکثریت حاکمان مسلمان از مهاجرانی ایرانی بودند و با غیر مسلمانان رفتار انسانی و محبت آمیز داشتند؛ به ویژه با ظهور حکومتهای شیعه و ایرانی تحت حمایت حکومت صفوی ایران در جنوب هند؛ مانند نظام شاهیان در احمدنگر (۱۰۴۴-۸۹۶ ق / ۱۶۳۳-۱۴۹۱ م)، عادلشاهیان در بیجاپور (۱۰۹۷-۸۹۵ ق / ۱۶۸۶-۱۴۹۰ م) و قطب شاهیان در حیدرآباد دکن (۱۰۹۸-۹۱۸ ق / ۱۶۸۷-۱۵۱۲ م)، رفتار آنها با غیر مسلمانان قلمرو خود بسیار انسانی و همراه با مساوات بود. هدف اصلی این حکومتها ترویج و تبلیغ تشیع در میان مردم قلمرو خود بود و آنها با روشهای خاصی سنتهای عزاداری شهدای کربلا را در بین مردم همگانی نمودند. این مراسم با

گذشت پنج قرن هنوز هم از سوی غیر مسلمانان جنوب هند با شکوه دیرینه خود برگزار می گردد. آنها در دوران حکومت خود سعه نظر و اغماض در امور مذهبی و مساوات در امور سیاسی را اصول حکومتی خود قرار داده بودند، و از این راه در میان جمعیت قلمرو خود که اکثریت آن را غیر مسلمانان تشکیل می دادند، به محبوبیت دست یافتند.^۱

تداوم برگزاری مراسم عزاداری در میان تمامی اقشار غیر مسلمان در قلمرو سابق سلاطین شیعی و ایرانی در جنوب هند، نتیجه زحمات تبلیغی علمای مهاجر ایران آن زمان بوده است. دانشمند معروف هندی دکتر محی الدین قادری زور در کتاب خود حیات علامه میر مؤمن استرآبادی می نویسد که در دوران حکومت قطب شاهیان در حیدرآباد دکن کل جمعیت اعم از مسلمانان و غیر مسلمانان با کنار نهادن اختلافات فرهنگی و دینی خود در عاشورخانهها حضور می یافتند و به شهیدان کربلا ادای احترام می نمودند. مراسم لنگر^۲ در عاشورخانهها همگانی شده بود. مورخ برجسته تاریخ هند غلام امام خان در تاریخ رشیدالدین خانی اظهار می دارد که در ایام محرم از سلطان گرفته تا مردم

۱- صادق نقوی، تاریخ اور ادب کاباھمی ربط (اردو).

حیدرآباد، ۱۹۹۶ م، ص ۶۲.

۲- محی الدین قادری زور، حیات علامه میر مؤمن استرآبادی، ص ۴۶.

۳- مراسم هدیه نذورات در حسینیه ها و توزیع غذا در میان حاضران در مجلس عزاداری.

حسین (علیه السلام) در روز عاشورا از به کارگیری هر نوع وسیله سواری خودداری می کردند و در این روز تنها پیاده راه می رفتند.

ادبیات عاشورا در هند به زبانهای فارسی و اردو می باشد و تضعیف این دو زبان در هند توسط استعمارگران انگلیس و بعد از آن باعث شده که جوانان مسلمان امروز در هند از درک درست ادبیات غنی عاشورا محروم شوند

عشق و احترام اکثریت مطلق جمعیت هند نسبت به امام حسین (علیه السلام) تعجب استعمارگران انگلیس را برمی انگیزد. استعمارگران انگلیس در شبه قاره هند برای از بین بردن عشق امام حسین (علیه السلام) در میان مردم شبه قاره اختلافات بین هندوها و مسلمانان را به وجود آوردند و با پشتیبانی از علمای وهابی هندی آنها را علیه شیعیان هند تحریک کردند و بدین سان کوشش کردند که اهل سنت در هند از مراسم عزاداری امام حسین (علیه السلام) دور شوند. حاکمان استعمارگر انگلیس در هند با رواج اختلاف و دو دستگی میان هندوها و مسلمانان از یک سو و شیعیان و اهل سنت از سوی دیگر و با به کارگیری سیاست

عادی، مراسم لنگر را با امکانات و وسائل خود برگزار می کردند.^۱

از دوران سلسله قطب شاهیان تا کنون تعداد زیادی از عاشورخانه ها را غیر مسلمانان احداث کرده اند که هم اکنون نیز به دست آنها اداره می شود. در بعضی از روستاهای جنوب هند که در گذشته تحت حکومت های شیعه و ایرانی بودند، ولی در حال حاضر حتی یک تن مسلمان در آن سکونت ندارد، عاشورخانه ها که به دست غیر مسلمانان چهار تا پنج قرن قبل احداث شده بود وجود دارد و در آنها در ایام دهه اول ماه محرم غیر مسلمانان به سبک سنت های محلی خود مراسم عزاداری را برپا می نمایند.

سخن پایانی

عزاداری شهیدان کربلا جزء اعتقادات و باورهای اکثریت جمعیت یک میلیاردی کشور پهناور هند اعم از مسلمانان و غیر مسلمانان شده است. از یک هزار سال پیش تاکنون روز عاشورا در هند تعطیل رسمی است و غیر مسلمانان این روز را به عنوان «روز عزا» تلقی می کنند و مغازه های آنها در این روز کاملاً تعطیل می باشد. در روز عاشورا هندوها به زیارت عَلم و تعزیه ها می پردازند و در محلهای خود «سبیل» (منبع توزیع آب سرد و شربت میان مردم به یاد امام حسین (علیه السلام)) برپا می کنند. حتی تا پنجاه سال قبل کل جمعیت شبه قاره اعم از مسلمان و غیر مسلمان برای شرکت در مراسم عزاداری امام

۱- غلام امام خان، تاریخ رشید الدین خانی، حیدرآباد، ۱۹۶۵ م، ص ۴۱۳.

عزاداری در سراسر هند با شکوه تمام برگزار می‌گردد.

برگزاری مراسم عزاداری شهیدان کربلا در میان غیر مسلمانان هند تأثیری بسیار عمیق دارد؛ چنان که مبلغان و مبشران مسیحی در هند اعتراف می‌نمایند که به رغم قدرت مالی و سیاسی فراوان در دوران حکومت دویست ساله استعمارگران بریتانیا در هند در مقایسه با شیعیان هند، توفیق چندانی در جذب مردم نداشته‌اند.

«اختلاف بینداز و حکومت کن» (Divide and Rule Policy) توانستند دویست سال بر این شبه قاره عظیم حکومت نمایند.

ادبیات عاشورا در هند به زبانهای فارسی و اردو می‌باشد و تضعیف این دو زبان در هند توسط استعمارگران انگلیس و بعد از آن باعث شده که جوانان مسلمان امروز در هند از درک درست ادبیات غنی عاشورا محروم شوند، ولی با همه این مشکلات همه ساله مراسم سنتی

الإمام الحسين عليه السلام: أما والله لا أجيبهم إلى شيء مما يُريدون حتى القى الله وأنا مُخَضَّبٌ بدمي (مقتل الحسين، ۲۹۳)

هان! به خدا سوگند من به درخواستهای ظالمانه آنان ابداً جواب مثبت نخواهم داد، تا در حالی که چهره به خون خویش خضاب کرده باشم خدا را ملاقات کنم.